

Gabriel Ferrater, traductor*

Dolors Udina

Universitat Autònoma de Barcelona
Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain
dolors.udina@uab.cat

Resum

Gabriel Ferrater va traduir més d'una vintena de llibres al castellà i al català, de l'anglès, el francès, l'alemany, el suec i el polonès. Tot i que no era la seva labor literària principal, podem distingir entre les obres traduïdes les que va fer purament per guanyar diners i les que devia triar ell mateix perquè li interessava aprofundir en els autors originals.

A banda dels minsos comentaris sobre la seva tasca de traducció, en les biografies de Ferrater, no hi ha gaire bibliografia sobre el Gabriel Ferrater traductor, però repassant les obres traduïdes podem fer-nos una idea de quina mena de traductor era, fins a quin punt s'hi mirava en les traduccions que li encarregaven i la vigència que tenen encara en aquests moments.

Paraules clau: Gabriel Ferrater, traducció, ofici de traductor, informes de lectura.

Abstract

Ferrater translated more than twenty books into Spanish and Catalan from English, French, German, Polish, and Swedish. Though translating was not his main literary task, among his translated works we can distinguish those he made only to make a living, and those chosen by him because he was interested in the original authors.

A part from the few comments on his work as a translator in the many biographies of his life and work, there is no much bibliography on Ferrater as translator. Even so, looking through the works he translated we can distinguish what kind of translator he was, his way of approaching the task and the validity his translations still have nowadays.

Key words: Gabriel Ferrater, translation, professional translator, reading reports.

Sorprenentment, malgrat la nodrida bibliografia (llibres, articles, assaigs, biografies) que hi ha sobre Gabriel Ferrater, no he pogut trobar cap text, seu o d'altri, que parli exclusivament de la seva faceta de traductor. Tampoc no he trobat enlloc una llista exhaustiva, amb l'aparat bibliogràfic corresponent, de les traduccions que va fer Ferrater, tant al català com al castellà, i per tant, he hagut de treballar a

* Aquest article s'inscriu en el «Grup d'Estudi de la Traducció Catalana Contemporània (GETCC)», 2009 SGR 1294, reconegut i finançat per l'Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca de la Generalitat de Catalunya.

partir de les traduccions que he pogut trobar al catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya i de l'ISBN.¹ Segurament hi haurà algunes mancances, però si més no, espero que les que he pogut aconseguir trobar i fullejar siguin una primera mostra de la ingent participació de Gabriel Ferrater a la literatura catalana, però sobretot a la castellana, al llarg de les dècades del 50, el 60 i el 70.

De les diverses cartes, notes i textos de Gabriel Ferrater, es poden anar espigolant dades cronològiques de la seva carrera com a traductor, que va començar el 1951 quan va morir el seu pare i va haver de guanyar-se la vida. Vint-i-un anys després, l'últim any de la seva vida, el 1972, escriu:

Vaig embolicar-me amb l'ofici que encara continuo practicant ara: el de traductor. Els començaments van ser amb en Lara: em pagava vuit pessetes per plana. Em va anar molt bé, perquè posava el rellotge al costat de la màquina, i una plana m'havia de durar només vuit minuts. Ell ja m'havia dit que no em preocupés gaire i que tirés al dret. Vaig aprendre l'ofici, sí. El qual ha estat sempre, encara que crec que millorant-me, [sic] la meua font principal d'ingressos.

Sembla que aquestes primeres traduccions a què al·ludeix de Planeta eren el que ara en diríem «alimentàries», un seguit de novel·les policiaques de la col·lecció «El Buho», entre les quals hi havia títols com *El crimen cabalga la yegua*, de Jack Dolph, un recull de contes de Dashiell Hammet, *El saqueo de Couffignal*, i algunes altres. No he trobat més títols d'aquesta col·lecció traduïts per ell: de fet, en la majoria de llibres dels catàlegs, no surt el nom del traductor. Aquesta va ser la primera escola de traducció per a Gabriel Ferrater, un rodatge poc compromès que li permetia, com li havia dit Lara, «tirar al dret» i anar assolint l'experiència necessària per fer les traduccions de Kafka, Hemingway, Beckett, i moltes altres que li donarien el merescut prestigi que té com a traductor.

A partir de 1961, Gabriel Ferrater va treballar fent informes de lectura i traduccions per a l'editorial Seix Barral (de la qual va exercir de director literari en els anys 1964 i 1965), cosa que el va portar a fer altres treballs editorials a Anglaterra (on traduïa per a Weidenfeld & Nicolson) i a Alemanya, on feia informes de lectura per a l'editorial Rowholt (havia conegut Rowholt en una de les cèlebres vetllades a Formentor i l'alemany va quedar tan fascinat per la conversa i el personatge de Ferrater que li va oferir feina). La veritat és que no acabo d'entendre que traduís al castellà per a una editorial anglesa, però és així com ho recorda la seva germana, Amàlia Barlow, el 1991:

En Gabriel va venir aquí a Londres dues o tres vegades. Quan va venir l'any 1963 va estar amb l'Helena a Hammersmith i en un altre viatge es van instal·lar en una habitació a Kensington; feia traduccions per a Weidenfeld & Nicolson. Sé que eren

1. Quan vaig escriure aquest article, una versió del qual vaig llegir a la Conferència Internacional que el Centre for Catalan Studies de la Queen Mary University de Londres va organitzar el juliol de 2009, no havia tingut l'oportunitat de conèixer l'especialista en Gabriel Ferrater més abrandat dels Països Catalans, Joan Manuel Pérez i Pinya, que des de fa anys es dedica a confeccionar una exhaustiva bibliografia de tot allò que tingui a veure amb Ferrater. Es pot consultar a: <http://aprohen.webcindario.com:80/frameset%20articles.htm>.

per a aquesta editorial perquè vaig haver d'anar-los a veure perquè no li pagaven. Els darrers pagaments no li arribaven. El Gabriel tenia una gran habilitat per a la traducció. Aleshores em penso que traduïa novel·les policíiques; el cas és que la màquina d'escriure no deixava de teclejar; traduïa sense vacil·lacions, amb una gran perfecció gramatical i amb gran rapidesa.

El 1967, escrivia a Jaime Gil de Biedma:

Esta vida que me gano traduciendo. Y es durísima. Me pongo delante de la máquina de escribir, solo en casa, y miro el papel blanco y me entra una especie de angustia, algo como un vacío en el estómago. Para poder ir comiendo necesito traducir siete u ocho horas diarias, si soy capaz de resistirlo.

I el 1969, en una entrevista amb Roberto Ruberto, especialista en literatura espanyola, insistia:

Jo no tinc cap renda; em mantinc fent traduccions. Per a la Seix Barral principalment. Bé, si jo m'accontento de viure en un apartament com aquest, que com veus és molt modest, amb 30.000 pessetes per mes ja faig. I encara amb 25.000. Em donen 100 pessetes per cada plana traduïda; per traduir una plana hi estic una mitja hora; i, doncs, 30 hores són 6.000 pessetes. Val a dir que treballar trenta hores per setmana no és gaire difícil i puc guanyar prou per viure...

Deixant de banda aquestes vicissituds econòmiques (seria ben interessant estudiar l'evolució dels preus que s'han pagat per les traduccions, diguem en els darrers 70 anys, i comparar-ho amb l'evolució dels preus en general i amb allò que passa a França, Alemanya o el Regne Unit), he pogut trobar alguns comentaris interessants de Gabriel Ferrater sobre la traducció. No he trobat cap exposició teòrica o reflexiva del que implica la traducció de textos, cosa que és una llàstima tenint en compte la brillantor dels seus escrits sobre literatura, llengua, pintura, etcètera, però sí que hi ha alguns comentaris concrets dels quals podria extreure-se'n una teoria. Per exemple, el 1966 Gabriel Ferrater va escriure una carta-informe a Jaime Salinas, llavors director d'Alianza Editorial, en la qual analitzava les traduccions existents de Dashiell Hammet de cara a una possible reedició. Hammet era un autor que coneixia, perquè n'havia traduït uns relats i havia revisat per a Planeta una traducció argentina d'*El falcó maltès*, que, diu a la carta en qüestió, «desde luego no tiene nada en común con la que está en el tomo de Aguilar —a no ser que me la volvieran a revisar o que yo estuviera entonces del todo borracho». Li sembla que totes les traduccions d'aquest volum que revisa són dolentes, «pero los curas ya enseñan que el pecado tiene gradaciones...». Només salva *The Glass Key*, que, diu, «está llena de contrasentidos, pero los contrasentidos no son lo peor que una traducción puede presentar. Por lo menos ese hombre ha fabricado una frase suya para cada frase de Hammet, y no hay excesivas monstruosidades de lengua ni se niega el sentido común». Quan parla de *The Dain Curse* (La maldició de los Dain) diu que el problema principal de la traducció és la deshonestedat: en un moment donat surt una *mulatto girl* que el traductor tradueix com a «negrita»; el problema és que

més endavant queda clar que la noia no és mulata de negra, sinó de pèl-roja, i el traductor omet qualsevol referència al color. «No hago reproches morales, porque hace quince años yo traduje así, pero...»

Una de les novel·les predilectes de Gabriel Ferrater, segons explica Eduard Bonet en un llibre molt recent (*Gabriel Ferrater i Robert Musil: entre les ciències i les lletres*), era *Der Mann ohne Eigenschaften*, traduïda al castellà com *El hombre sin atributos*, un títol que no li agradava, perquè, deia, «a més de ser poc fidel a l'original, té el problema que en castellà “los atributos del hombre” es refereix específicament als òrgans sexuals masculins que pengen entre les cames, i aquest no és el sentit del text original». Ell advocava pel títol, que el 1993 va triar Ramon Monton a la seva versió catalana, de «L'home sense qualitats». Una de les seves habilitats —certament pròpia de bon lector, i evidentment de traductor— era trobar errades en els llibres, i en aquest en va trobar diverses. Escriu Bonet:

Es queixava de l'expressió «las leyes de las grandes cifras», que correctament havia de ser «las leyes de los grandes números», la qual es refereix a propietats fonamentals de la teoria de la probabilitat. Com que de xifres només n'hi ha deu, que van del zero al nou, se'n reia i deia que allò de grans xifres textualment volia dir que s'escrivien en dibuixos molt grans.

Les traduccions que he pogut trobar de Gabriel Ferrater són 26. Només quatre són al català (dues de literàries, *El procés*, de Kafka, i els dos primers actes de *Coriolà*, de Shakespeare; i dues de temes lingüístics: *El llenguatge*, de Leonard Bloomfield, i *La lingüística cartesiana: un capítol de la història del pensament racionalista*, de Noam Chomsky).

El procés es va publicar el 1966, a Proa, amb un interessant pròleg de Ferrater, on analitza la qüestió dels originals de les obres de Kafka i la intervenció del seu marmessor, Max Brod, i acaba amb les següents paraules:

Potser puc afegir alguns mots sobre la traducció. Kafka no és pas difícil de traduir; però, si hem de jutjar per les traduccions franceses, representa una constant temptació a corregir-lo. Si hagués sentit aquesta temptació, hauria provat de resistir-la, però la veritat és que ni tan solament l'he sentida. Kafka és enormement repetidor, però no tinc res a objectar a les repeticions. Parodia constantment l'estil administratiu, i la seva paròdia em fa gràcia. És molt còmic, i no sé veure que una obra «seriosa» no hagi de fer riure. La literalitat ha estat l'article de la meua fe, i si, per exemple, he conservat la manera alemanya de marcar tipogràficament el diàleg (amb cometes i no amb guionets i apartats), és perquè m'ha semblat que Kafka juga molt deliberadament amb els blocs massissos dels paràgrafs, unes aclaparadores llesques d'un atestat de gendarme.

És discutible aquesta afirmació de conservar la manera alemanya de marcar tipogràficament el diàleg per fer un efecte determinat en el lector: en alemany sempre es fa així, per tant l'efecte en el lector alemany no és especialment diferent de l'habitual. En tot cas, és interessant remarcar això que diu de «la literalitat ha estat l'ar-

ticle de la meua fe», una «literalitat» que sens dubte ha de permetre al traductor llibertats d'autor.

Em sembla d'interès citar aquí l'opinió sobre aquesta traducció de Ferran Toutain²:

Ferrater opta per un català que no és en aquell moment (1966) el català habitual de les traduccions de Proa (l'editorial que la publica). No és, en definitiva, la del model carnerià. S'hi noten, això sí, els esforços del corrector per desvirtuar l'estil de Ferrater (és el cas per exemple d'alguns *per a* estrambòtics que Ferrater no usa mai en altres escrits seus, i d'altres detalls que ara seria llarg de consignar). Un atreviment important del traductor és l'ús del perifràstic com a única forma del perfet, en contra de les recomanacions d'allò que ell anomenava el mestretites. Però l'important és la frescor i la naturalitat del lèxic i la sintaxi, que contrasta amb el que la majoria feia en aquell moment. Això ja es veu a les primeres línies de la novel·la: *Algú devia haver escampat mentides contra Josef K., del moment que no havia fet mai res de mal i que un bon matí van anar a arrestar-lo.*

Continua Toutain dient que té motius per suposar que «qualsevol altre traductor d'aquests que feien país (el país que ara tenim) en comptes de fer bé la seva feina, hauria posat una cosa com aquesta: «Algú devia haver difós falsedats contra Josef K., per tal com/atès que no havent fet cap malifeta, l'anaren a arrestar un bell matí».

Potser no calen més comentaris.

La segona traducció és la dels dos primers actes de *Coriolà*, que Ferrater va fer per encàrrec del Centre de Teatre Independent i que potser és la principal traducció de Ferrater al català en el sentit de servir de referència per als traductors posteriors. Cal recordar que la traducció anterior era la de Josep Maria de Sagarra, que com sabem se servia de la llengua com els àngels, però aquesta virtut el portava a emprendre el vol pel seu compte a l'hora de fer les seves versions. La traducció de Shakespeare feta per Ferrater obre una segona etapa en la traducció shakespeareana en català. En un article titulat «Un Shakespeare dels afores», Xavier Fàbregas afirma que, la de Ferrater, «és una traducció molt personal, molt “ferrateriana”, molt poc respectuosa amb l'original». Per altra banda, Salvador Oliva reconeix que està en deute amb l'enfocament de la traducció shakespeareana de Ferrater que, en opinió seva, «ens ha deixat el millor exemple de traducció de Shakespeare mai fet en català». Joan Sellent, l'últim traductor de *Coriolà* fins ara, afirma haver pres com a model en la seva traducció el camí iniciat per Ferrater i seguit per Oliva pel que fa

a la combinació de diversos patrons mètrics de nombre de síl·labes parell, amb predomini del decasíl·lab i del dodecasíl·lab, amb cesura o sense. Aquesta opció permet aconseguir una cadència i una pulsació rítmica prou regulars per recrear l'efecte sonor dels fragments en vers, i alhora mantenir un nombre de versos no gaire superior al de l'original. No cal dir que les versions d'Oliva i de Ferrater, més enllà dels models

2. Intervenció inèdita de Ferran Toutain en una taula rodona dins de les Jornades Ferrater celebrades al CSIC l'any 2002.

de versificació, també m'han servit de referent per l'excel·lència amb què combinen dignitat literària i naturalitat idiomàtica en el model de llengua que utilitzen.

No m'allargaré mirant de fer una anàlisi comparativa de les diverses traduccions, però sí que recomano la lectura del llibre d'Helena Buffery, *Shakespeare in Catalan* (que el Festival Shakespeare de Mataró publicarà l'any que ve en la seva col·lecció) on compara exhaustivament les diverses traduccions i la diferent manera d'abordar-les i qualifica la traducció de Ferrater de «clàssic per als iniciats per mor de la seva manca de conformitat a la lletra i a la fidelitat a l'original, reflex potser de la condició mítica d'inconformista que se li ha donat».

Els altres dos llibres que va traduir al català són de tema lingüístic. Sembla que al 1964 va fer una lectura de la *Gramàtica Catalana* d'Antoni M. Badia i Margarit, que l'indueix a interessar-se per la lingüística científica, i a madurar un projecte d'elaboració d'un gran assaig sobre gramàtica catalana. Bloomfield i Chomsky, els autors dels dos llibres que va traduir al català, són dos dels lingüistes que va estudiar i llegir amb atenció.

Un dels aspectes més xocants de les traduccions al castellà de Gabriel Ferrater és la quantitat d'idiomes de què traduïa, producte certament d'una mena d'obsessió. Escriu al seu germà el 1967:

La meua mania lingüística segueix florent, però va passar per un encallament de desesperació, quan vaig decidir que havia de deixar, de moment, les generalitats, i posar-me a aprendre llengües. Com un animal, em vaig posar a estudiar-les totes alhora, o sigui (renunciant, amb pena, al sànscrit) el grec, el llatí, el rus, i totes les germàniques. D'aquesta logofàgia me'n va venir una indigestió impressionant. De totes formes m'he frenat, i he pogut més o menys començar a posar el peu al coll de les llengües escandinaves, i m'oriento dins el llatí.

Així doncs, de l'alemany, va traduir al castellà cinc llibres d'assaig divers: de tema lingüístic (*El estructuralismo*, de Manfred Bierwisch), artístic (*La escultura del siglo xx*, de Werner Hofmann i *India*, de Hermann Goetz), científic (*La imagen de la naturaleza en la física actual*, de Werner Heisenberg), pornogràfic (*Encuesta sobre la pornografía*, de C. H. Rolph) i literari (*Informes*, de Peter Weiss), una novel·la intrometida, *Los enanos gigantes*, de la implacable escriptora alemanya Gisela Elsner, guanyadora del Premi Formentor el 1964, així com un gruixut volum d'història de la literatura alemanya (de Fritz Martini) publicat per Labor el 1964, que té un interès especial sobretot per les traduccions que assaja de poemes i fragments de bon nombre de poetes (Goethe, Hölderlin, Rilke, Brecht...). No domino prou l'alemany per jutjar fins a quin punt les traduccions són fidels a l'original, però sí que he sentit dir a Feliu Formosa, que ha consultat el llibre amb assiduïtat, que hi ha trobat solucions molt encertades.

Juntament amb Carlos Barral, va traduir *El tercer Reich y los judíos*, un recull essencial de documents i estudis de les circumstàncies que van portar al pitjor daltabaix de la història del segle xx. La traducció d'aquest llibre, com exposen en una nota a l'edició espanyola,

es fruto de una resolución moral. Para llevarla a cabo ha sido necesario que violentáramos ese instinto de inhibición que a todos se nos despierta ante el testimonio de hechos cuya crueldad rebasa nuestra imaginación y superásemos el temor de que a los ojos de algunos se convirtiera en una injusta acusación contra la generación alemana que asistió a la perpetración de los monstruosos crímenes que estos documentos atestiguan.

Realment, es tracta d'un llibre esgarriós que, publicat el 1960, posa de manifest les possibilitats que per sort hi havia a l'Espanya de Franco de burlar la censura per part dels editors que tenien una idea clara del que volien posar a l'abast del públic.

Del suec, Ferrater va traduir *Doctor Glas*, de Hjalmar Söderberg, una important novel·la epistolar que explica la història d'un metge que al segle XIX s'enfronta a situacions morals i amoroses complexes. Escrita el 1906, la novel·la, que planteja qüestions com l'avortament, els drets de les dones, el suïcidi i l'eutanàsia, va provocar una violenta campanya contra l'autor que el va allunyar per sempre dels cercles literaris suecs.

Del polonès, va traduir *La seducció*, de Witold Gombrowicz, un dels seus autors preferits. Es conserva una carta que Ferrater va escriure a Gombrowicz el març de 1967 en la qual es lamenta que no li hagués arribat una traducció espanyola d'un tal Andrzejewski que li havia enviat per demanar-li'n l'opinió. (Recordem que Gombrowicz havia viscut durant molt temps a Argentina i parlava perfectament l'espanyol. De fet, va intentar traduir-se ell mateix al castellà la novel·la *Ferdydurke*, tot i que sembla que l'estranyesa del resultat el va fer desistir de la tasca, que finalment van dur a terme un grup de traductors amb el poeta Virgilio Piñera al capdavant). Tornant a la carta, Ferrater li diu que, per manca de temps, «la seule solution est que je me lance moi-même à travailler sur les textes allemand et français, et sur mon peu de polonais glané dans les grammaires». També li diu que, seguint l'exemple dels alemanys i els italians, s'han decidit pel títol de *La seducció*, perquè no gosaven sotmetre el llibre a la censura amb el seu títol original: *Pornografia*. No em puc estar de dir, tot i que com a simple anècdota, que a l'exemplar que vaig consultar a la biblioteca de Lletres de la UB, guixat pertot com sol passar amb la gran majoria de llibres que es troben a les biblioteques de les universitats catalanes, un lector irritat havia intercalat a llapis «pésima», on deia «Traducción de Gabriel Ferrater» a la coberta. Sospito que els comentaris eren d'un argentí que devia considerar que Gombrowicz era gairebé compatriota seu, perquè entre algunes correccions d'ortografia o gramaticals més o menys pertinents, i paraules subratllades quan li semblaven impròpies (com per exemple «ardencia», a «la ardencia de su contacto») hi escrivia de tant en tant: «españolada innecesaria» («Y toma... de pronto se alejó hacia la casa», «Qué va»), «expresión de un español aldeano» («revisando la colada»), «vulgaridad española» («agarran al muchacho por los sobacos») i diversos comentaris d'aquesta mena. Podria ser un bon exercici per a una classe de traducció anar repassant i avaluant un a un els comentaris d'aquest lector irritat.

Del francès va traduir *Murphy*, de Samuel Beckett, tot i que sembla que en aquest cas l'original era en anglès. Com sempre en Beckett, és difícil saber quin idioma va primer i quin després. Per altra banda, no he acabat de dilucidar si va

traduir o no *Las amistades peligrosas* de Choderlos de Lacros. Hi ha catàlegs en què consta ell com a traductor, i d'altres en què consta com a revisor d'una traducció del segle XIX.

L'idioma del qual va fer el major nombre de traduccions és l'anglès, i la majoria van ser per a Lumen, dins de la col·lecció «Palabra en el tiempo», formada per una sèrie d'obres imprescindibles de la literatura del segle XX. Moltes de les traduccions que va fer per a aquesta col·lecció s'han reeditat en anys recents sense tocar-ne ni una coma. Entre aquestes reedicions hi ha *París era una fiesta*, d'Ernest Hemingway, i *Una vida encantada*, de Mary McCarthy, una autora que he llegit per primer cop a causa d'aquesta ponència i que m'ha semblat tot un descobriment. També d'ella va traduir un llibre d'assajos molt interessants i il·lustradors titulat *Escrito en la pared y otros ensayos literarios*. Un altre autor nord-americà de primera traduït per Ferrater, i encara no reeditat, però que penso que ho serà un dia o altre, és James Baldwin, amb *Nadie sabe su nombre*, una sèrie d'assajos que l'autor presenta com a «cuaderno de ruta privado» en el qual ocupa molt espai la qüestió racial i el vincle profund entre blancs i negres americans. De Bernard Malamud, jueu americà, va traduir, amb Susana Lugones, un llibre de relats, *Idiotas primero*, que tenen com a tema principal les experiències de la comunitat jueva dels Estats Units.

No em puc entretenir a analitzar cadascuna d'aquestes traduccions, però sí que puc concloure que les traduccions són de molt bon llegir, que malgrat comentarís com el de Justo Navarro a la novel·la *F*, sobre el nivell de «su castellano de catalán», més de quaranta anys després d'haver estat fetes, sonen naturals i fresques. Segurament, com a traductor, Gabriel Ferrater no va haver de barallar-se amb els editors, amics seus la majoria i companys de feina i de farra. Si bé les tarifes que cobrava, pel que diu, eren tan escarransides com les que tradicionalment es concedeixen al traductor, tenia la sort de poder triar els llibres que li agradaven més, cosa que el va convertir en un traductor que no traïa, sinó que triava.

Traduccions de Gabriel Ferrater

Al català

De l'alemany

KAFKA, Franz. *El procés*. Barcelona: Proa, 1966.

SHAKESPEARE, William. *Coriolà* (1r i 2n acte). A: *Papers, cartes, paraules*. Barcelona: Quaderns Crema, 1986.

De l'anglès

BLOOMFIELD, Leonard. *El llenguatge*. Barcelona: Seix Barral, 1978.

CHOMSKY, Noam. *La lingüística cartesiana: un capítol de la història del pensament racionalista*. Barcelona: Seix Barral, Biblioteca Victor Seix d'estudis de llengua, 1970.

*Al castellà**De l'alemany*

BIERWISCH, Manfred. *El estructuralismo: historia, problemas y métodos*, 1971. Barcelona: Tusquets [5a ed. 1982].

ELSNER, Gisela. *Los enanos gigantes: contribución a un estudio*. Barcelona: Seix Barral, 1965.

GOETZ, Hermann. *India*. Barcelona: Seix Barral, 1961.

HEISENBERG, Werner. *La imagen de la naturaleza en la física actual*. Barcelona: Ariel, 1976.

HOFMANN, Werner. *La escultura del siglo xx*. Barcelona: Seix Barral, 1960.

MARTINI, Fritz. *Historia de la literatura alemana*. Barcelona: Labor, 1964.

ROLPH, C.H. *Encuesta sobre la pornografía*. Barcelona: Seix Barral, 1965.

POLIAKOV, Léon; WULF, Josef. *El Tercer Reich y los judíos: documentos y estudios*. Barcelona: Seix Barral, 1960 [Traducció de la 2a ed. Alemanya: Carlos Barral i Gabriel Ferrater].

WEISS, Peter. *Informes*. Barcelona: Lumen; Madrid: Alianza, 1974.

Del francès

BECKETT, Samuel. *Murphy*. Barcelona: Lumen, 2a. ed. 1990.

CHLODERLOS DE LACLOS, Pierre. *Las amistades peligrosas*, Barcelona: Seix Barral, 1989 [La sonrisa vertical, 62].

De l'anglès

BALDWIN, James. *Nadie sabe mi nombre*. Barcelona: Lumen, 1970.

GOLDWATER, Robert. *Paul Gauguin*. Barcelona: Labor, D. L., 1964.

GOMBRICH, E. H. *Arte e ilusión: estudio sobre la psicología de la representación pictórica*. Barcelona: Gustavo Gili, 1979.

HAMMET, Dashiell. *El saqueo de Couffignal*. Barcelona: Planeta, 1955.

HEMINGWAY, Ernest. *París era una fiesta*. Barcelona: Seix Barral, 1964. [Barcelona: Círculo de Lectores, 1987; Barcelona: Planeta, 2003].

MALAMUD, Bernard. *Idiotas primero*. Barcelona: Seix Barral, 1969.

MCCARTHY, Mary. *Una vida encantada*. Barcelona: Lumen, 1971. [Barcelona: El Aleph, 2006].

MCCARTHY, Mary. *Escrito en la pared, y otros ensayos literarios*. Barcelona: Lumen, 1972.

WOOD, Leslie. *Uniforme de dolor*. Barcelona: Planeta, 1961.

Del suec

SÖDERBERG, Hjalmar. *El doctor Glas*. Barcelona: Seix Barral, 1968. [Cátedra, 1991, edició de Birger Liljestrand]

Del polonès

GOMBROWICZ, Witold. *La Seducción*. Barcelona: Seix Barral, 1982. [Pornografía, Seix Barral, 2002]

Bibliografia

FERRATER, Gabriel (1988). *Vers i prosa*. Selecció de Jordi Cornudella i Joan Ferraté. València: Tres i quatre.

FERRATER, Gabriel (1995). *Cartes a l'Helena*. Barcelona: Empúries.

CORNUDELLA, Jordi; PERPINYÀ, Núria (1993) (ed.). *Àlbum Ferrater*. Barcelona: Quaderns Crema.

FERRATER, Gabriel (1986). *Papers, cartes, paraules*. A cura de Joan Ferraté. Barcelona: Quaderns Crema.

FERRATER, Gabriel (1981). *Sobre el llenguatge*. A cura de Joan Ferraté. Barcelona: Quaderns Crema.

NAVARRO, Justo (2003). *F*. Barcelona: Anagrama.